

60 bladen geëetst door Teodoro N. Miciano voor de bibliophile uitgave van

El ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha
door Miguel de Cervantes Saavedra

tot stand gekomen onder auspiciën van het Comité hiertoe ingesteld te Jerez de la Frontera,
door Don José María Jurado.

Uitgave in vier delen

text: getoetst aan de Editio Princeps
papier: de vervaardiging werd opgedragen aan de firma Guarro te Barcelona, de oudste van Spanje,
en uitgevoerd op haar papiermolens in Gelida.
watermerken: ieder vel is voorzien van drie watermerken, van respectievelijk, de uitgave, de uitgever en
de papierfabriek.
letter: Perpetua
typografie: Eric Gill
foudraal: Emilio Brugalla
verluchting: 500 grafische illustraties door Teodoro N. Miciano

Teodoro N. Miciano

Geboren te Jerez de la Frontera (Cádiz), 26 december 1903. Studeerde aan het Instituto
te Jerez, de Universiteit van Sevilla, de Escuela de Arquitectura te Madrid en aan de Aca-
demies van Schone Kunsten te Sevilla en Madrid.
Hoogleraar aan het Conservatorio de las Artes del Libro te Barcelona.
Ontving in 1949 de Nationale Prijs voor Grafiek.

De eerste uitgave van 'El ingenioso Hidalgo Don Quixote de la Mancha', 'Compuesto por Miguel de
Cervantes Saavedra', gedrukt op de persen van Juan de la Cuesta, verscheen in 1605 te
Madrid, bij Francisco de Robles, boekverkoper des Konings. Dezelfden bezorgden - in 1615
- de uitgave van het tweede deel, met gewijzigde titel: 'Segunda parte del ingenioso cavallero Don
Quixote de la Mancha'.

De auteur, Miguel de Cervantes Saavedra, werd geboren te Alcalá de Henares en ten doop
gehouden in de Santa María la Mayor, 9 oktober 1547.

Na zijn jeugd- en jongelingsjaren in Spanje te hebben doorgebracht, verblijft hij in Italië,
waar hij deel uitmaakt van het gevolg van Cardinaal Giulio Acquaviva.

In de zeeslag van Lepanto, 7 oktober 1571, onderscheidt hij zich, strijdend onder de zege-
vierende banier van Don Juan de Austria.

Van enkele expedities in het Middellandsezegebied terugkerend naar Spanje valt hij in
handen van de Moorse kaper Arnaute Mamí en wordt gevangen gehouden in Argel, totdat
hij vijf jaar later in 1580 zal worden vrijgekocht.

In Spanje wacht hem een leven van bittere teleurstelling en ontbering. In 1602 tenslotte
lijdt de heldhaftige strijder van Lepanto schipbreuk in de kerker van Sevilla. Echter, zijn
geesteskind, Don Quijote, vergezeld van zijn trouwen schildknaap Sancho Panza, trekt uit
op zijn avontuurlijke tocht over het Iberisch Schiereiland, de onsterfelijkheid tegemoet.

Op 23 april 1616 zet Cervantes zelf de voet in de stijgbeugel om de reis naar de eeuwigheid
te aanvaarden.

Aan de tentoonstelling werd toegevoegd een verzameling van geïllustreerde Quijote uitgaven,
bijeengebracht door het Spaans, Portugees en Ibero-amerikaans Instituut te Utrecht.

*De tentoonstelling vindt plaats onder auspiciën van de Spaanse Ambassade
en met medewerking van het*

Spaans, Portugees en Ibero-amerikaans Instituut, Utrecht.

*De collectie werd samengesteld door de Dirección General de Relaciones Culturales,
Ministerie van Buitenlandse Zaken, Madrid.*

Typografie: Aldert Witte
Druk: Drukkerij Het Centrum, Utrecht

S P A A N S E G R A F I C I X X ^E E E U W

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM

21 NOVEMBER 1958 - 11 JANUARI 1959

De Spaanse grafiek telt slechts enkele incunabelen, alle metaalgravures: een tweetal bladen van moraliserende strekking, 'Het rad der Fortuin' en 'De Dood zijn pijlen afschietend op het menselijk geslacht' (beide ca. 1450), de zeer zeldzame gravure 'El Príncipe de Viana' (1461?) en twee bij uitzondering gesigneerde en gedateerde bladen gegraveerd door een Francisco Doménech in 1488.

De geschiedenis der Spaanse grafiek is door alle tijden heen nauw verweven met die van het gedrukte boek. Het eerste werk van Spaanse personen verschenen, is het beroemde 'Les Obres o Trobes Davall scrites les quals tracten de lahors de la Sacratissima Verge Maria' - een lofprijzinghe gericht tot de Allerheiligste Maagd Maria - gedrukt te Valencia in het jaar 1474.

De voornaamste centra van boekdrukkunst in de XVe eeuw waren Valencia, Sevilla, Barcelona, Burgos, Salamanca, Zaragoza en Toledo; het merendeel der typografen was uit Duitsland afkomstig. Voor de illustratie maakte men een veelvuldig gebruik van de houtgravure; somtijds werden blokken benut, gesneden voor boeken die in het buitenland waren gedrukt.

Waar de Spaanse graveur aan het werk is geweest, laat zich zijn hand onderkennen aan de toepassing van een zeer sobere techniek en aan een opmerkelijk realisme in de vertolking van het gegeven.

In de XVIe eeuw verwerft zich de houtgravure een plaats van aanzienlijke betekenis. Zij wordt aangewend, zowel voor de illustratie van de teksten als voor de titelbladen. Normgevend is het frontispice van de 'Vita Cristi', geschreven door Ludolphus van Saksen en op last van de Katholieke Koningen vertaald door Ambrosio Montesinos. Het werd gedrukt te Alcalá de Henares in 1502. De opdrachtgevers zijn, naar de traditie van het geïllumineerde dedicatieblad der middeleeuwse handschriften, voorgesteld op het moment waarop hun het werk wordt aangeboden. Onder deze voorstelling kronkelt een banderol met de titel rond het verenigd wapen van Castilië en Aragon. Ridders met wuivende helmboos sieren de titelpagina's der 'Libros de Caballerías'. Omstreeks het midden van de eeuw wordt de houtgravure verdrongen door de gravure in metaal. De nationale ontplooiing van prent- en boekdrukkunst wordt evenwel ernstig belemmerd door het buiten de landsgrenzen gericht protectionisme der Spaanse vorsten. Het monopolie voor de vervaardiging van liturgische boeken door Filips II aan Plantijn verleend, geeft de Spaanse boekdrukkunst de genadeslag; in de XVIIIe eeuw eerst zal zij zich hiervan herstellen.

Begunstigd worden de uitgevers en prentkunstenaars in Vlaanderen. Drukkers en plaatsnijders wier namen, de Spaanse verbarstering ten spijt, een noordelijke origine gemakkelijk laten raden, worden aangetrokken naar Spanje. Een Alardo de Popma, een Juan van Noort, Cornelius Beer - zijn dochter María Eugenia zal rond het midden der XVIIIe eeuw te Madrid de graveernaald hanteren - Juan de Courbes, Adrián Boon en vele anderen vestigen zich op het Iberisch Schiereiland.

Een Vlaming, Pedro Perret, in 1583 in Spanje gearriveerd, vervaardigt naar de tekeningen van de architect Juan de Herrera, de uitgelezen en zeldzame serie gravures van het

Escorial (1587-1590). Het aantal Spaanse kunstenaars dat het burijn ter hand neemt is gering. Een sublieme bijdrage tot de boekillustratie leveren de vermaarde goudsmiden Antonio en Juan de Arfe. In Toledo brengt Diego Astor werken van El Greco in prent.

De Spaanse schilders der XVIIe eeuw, Ribalta, Roelas, de beide Herrera's, José de Ribera, Murillo, Juan de Valdés Leal en de hofschilders van Carlos II, Juan Carreño de Miranda en Claudio Coello, peilden met de etsnaald het koper op picturale qualiteiten. Enkele etsen worden Alonso Cano - beeldhouwer, schilder en architect - toegeschreven.

Is ook Velazquez als graficus werkzaam geweest? Het geëts portret van de Conde-Duque de Olivares werd op zijn naam gesteld. Een voorlopig problematische toeschrijving.

De portretgravure, het frontispice, de religieuze- en de historische prent vinden bewaakte vertolkers in graveurs als Artega, Gazán, Pedrera, Pedro Angelo en Pedro de Villafraña Malagón.

Aan het einde van de eeuw verschijnt van de hand van José García Hidalgo een elementaire verhandeling over de ets-techniek. In de illustratie hiervan betoont hij zich een volgelinge van zijn grote voorganger Ribera.

Gedurende de eerste helft der XVIIIe eeuw vermag Spanje weinig meer dan herstel te zoeken van de wonden die door de Successieoorlog waren geslagen. Ook de grafische kunsten trachten het verloren terrein te herwinnen. Eerste van een reeks voortreffelijke graveurs is Juan Bernabé Palomino, door Ceán, 'timido' paladijn van een op het Schiereiland bijna vergeten kunst genoemd. De protectie hem door Filips V verleend, vormt een begin van de restauratie der grafische kunst in Spanje. In 1752 wordt door Ferdinand VI de Real Academia de San Fernando opgericht. De grafiek is in het leerplan opgenomen. Jonge kunstenaars worden als pensionnaires naar Parijs gezonden. De meest briljante graveur van het XVIIIe eeuwse Spanje, Manuel Salvador Carmona, werd gevormd te Parijs in het atelier van Dupuis. Uitgezonden in 1765, keert hij terug naar Spanje in 1774.

De bloeiperiode van de Spaanse grafiek en boekkunst breekt aan in de tweede helft van de XVIIIe eeuw dank zij de krachtige steun van Carlos III - El Bueno.

Beslissend voor deze ontwikkeling was de beschikking waarbij aan allen werkzaam in de typografische ateliers vrijstelling van militaire dienst werd verleend. In 1773 vaardigde de Koning een decreet uit ter begunstiging van de papierproductie in Catalonië; aan de familie Guarro te Barcelona werd het privilege van de fabricatie verleend.

Te Madrid worden de Koninklijke Drukkerij en Uitgeverij en de weldra beroemde drukkershuizen van Joaquín Ibarra en Antonio Sancha opgericht. De grafiek treedt in nauwe samenwerking met de drukkunst tot vervaardiging van bibliophiele uitgaven van de hoogste orde. Vrijwel alle schilders, tekenaars en graveurs hadden deel aan het tot stand komen van de Quijote uitgave der Real Academia (1780). De nationalisering van de grafische kunsten vindt plaats in 1789 met de oprichting van het Koninklijk Grafisch Instituut door Carlos IV.

Naast de burijngravure wint de etstechniek in deze periode veld. Verfijnde bladen ontstonden onder de hand van Luis Paret.

De series etsen van Tiepolo zijn ongetwijfeld van invloed geweest op de ontwikkeling van de ets in de Madrileense School. In 1749 verschenen zijn 'Capricci', welke in 1775 opnieuw worden uitgegeven door zijn zoon.

Uit Frankrijk kwam de impuls tot het toepassen van nieuwe technieken als aquatint en kleurengravure. De eerste Spaanse aquatint, gecombineerd met de ets, stamt van de hand van José Gimeno y Carrera: 'De brand van de Plaza Mayor te Madrid in 1790'.

In tegenstelling tot de reproductief werkende grafici, verhiel Goya de ets, de aquatint en de lithografie tot oorspronkelijke, zelfstandige kunstwerken.

Zijn eerste proeve 'De vlucht naar Egypte' verschijnt in 1775-1776. Daarna volgen zijn geniale scheppingen elkaar onafgebroken op.

1778	etsen	{	Naar schilderijen van Velazquez	-1778
			Afzonderlijke bladen	1778-1820
	aquatint	{	Los Caprichos	1793-1798
Series	etsen	{	Los Desastres de la Guerra	1810-1820
			La Tauromaquia	1819
			Los Disparates (Spreekwoorden)	c. 1820
1825	lithografieën	{	Afzonderlijke bladen	1819-1825
			Los Toros de Burdeos	1825

De XIXe eeuw vervalt opnieuw in reproductieve grafiek. De lithografie beleeft tijdens de Romantiek een ongekende bloei. In Madrid werd in 1826 het Koninklijk Lithografisch Instituut opgericht, vermaard vooral door haar uitgave van de 'Verzameling lithografieën van de schilderijen van de Koning van Spanje'.

Stimulerend voor de herleving van de ets in de tweede helft der XIXe eeuw was de oprichting van de 'Escuela de Bellas Artes' en het instellen van Nationale Tentoonstellingen waarop ook de grafische kunsten waren vertegenwoordigd.

Door de schilder Fortuny en door zijn zoon Fortuny Madrazo werden etsen uitgevoerd die uitmunten door een verfijnde luministische werking van het zwart en wit.

Omstreeks 1900 treedt de opvatting van het grafisch werk als oorspronkelijke schepping opnieuw naar voren in het werk van Ricardo Baroja, de decaan der Spaanse grafici van de XXe eeuw.

Een zelfde principe ligt ten grondslag aan de jongste renaissance der Spaanse prentkunst. Haar geschiedenis valt groten-deels te vereenzelvigen met die van de Rosa Vera in welke uitgaven het grafisch talent der thans werkende Spaanse kunstenaars werd gebundeld dank zij de niet aflatende werkzaamheid van Victor Imbert, Jaume Pla en Juana Mordó. De grafische bladen uitgegeven door de Rosa Vera worden - uitzonderlijk verschijnsel - begeleid door een literaire text a posteriori geschreven door de meest vooraanstaande contemporaine auteurs.

De verbondenheid van grafiek en boek, heeft zich sedert het verschijnen der eerste incunabelen, tot op de huidige dag mogen handhaven, getuige o.m. de recente Quijote uitgave, geïllustreerd door Teodoro Miciano, keurstuk der moderne Spaanse bibliophilie.

ROSA VERA

ƒ 12 naakten

1	Joaquín Sunyer, droge naald,	t.	Jordi Benet
2	José Mompou, droge naald,	t.	José María de Sagarra
3	Francisco Serra, vernis mou,	t.	Pere Quart
4	José de Togores, gravure,	t.	Tomás Garcés
5	Ramón Calsina, ets,	t.	Salvador Espriú
6	Manuel Humberts, ets,	t.	Carlos Riba

Jaume Pla

cat. 9

7	Ramón Isern, droge naald,	t.	Juan Cortés
8	Emilio Grau-Sala, ets en droge naald,	t.	Juan Teixidor
9	Jaume Pla, gravure,	t.	José Vives y Miret
10	Luis María Saumells, droge naald	t.	Antonio Brunet
11	José María Mallol Suazo, ets	t.	Ricardo Permanyer
12	E.-C. Ricart, gravure,	t.	José Romeu

ƒ 12 stadsgezichten te Barcelona

13	Ferran Soldevilla, gravure,	t.	E.-C. Ricart
14	José Mompou, Plaza de Cataluña, droge naald,	t.	José M. López-Picó
15	José Amat, San Gervasio, aquatint,	t.	Juan Cortés
16	Joaquín Sunyer, Vallcarca, droge naald,	t.	Jaime Sunyer
17	Xavier Valls, El Parque, ets en zwaveltint,	t.	María Manent
18	Agnes van den Brandeler, Plaza Real, droge naald,	t.	Andreu A. Artis

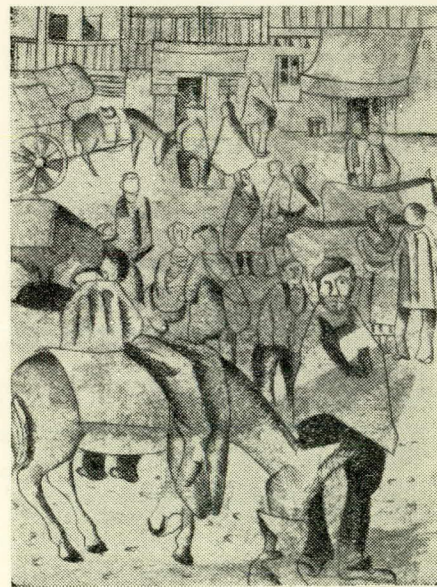
19	Rafael Benet, Muntaner-Travesera, droge naald en zwaveltint,	t.	J. Vinyoli
20	Federico Lloveras, La Rambla, ets en aquatint,	t.	X. Benguerie
21	Emilio Bosch Roger, Paralelo, ets,	t.	Sebastián Sánchez Juan
22	Jaume Pla, Plaza de la Universidad, droge naald,	t.	Rafael Tasis
23	Juan Barbara, Plaza Letamendi, ets,	t.	P. Benavent
24	José María Prim, El Puerto, droge naald,	t.	José María Espinás
25	Francisco de A. Casademont, Diagonal, ets,	t.	Charles S.

ƒ De maanden

26	José Granyer, Januari, ets en aquatint,	t.	Salvador Espriú
27	Francisco de A. Gali, Februari, ets en aquatint,	t.	J. V. Foix
28	Miguel Ibars, Maart, ets en aquatint,	t.	Ramón Floch
29	Francisco Serra, April, vernis mou en aquatint,	t.	S. March
30	Jaume Pla, Mei, droge naald,	t.	José Janés y Olivé
31	José Amat, Juni, ets,	t.	Gaziel
32	Rafael Benet, Juli, droge naald,	t.	Juan Perucho
33	José María Prim, Augustus, droge naald,	t.	José María Espinás
34	José Mompou, September, droge naald,	t.	C. Riba
35	Juan Serra, Oktober, droge naald,	t.	Juan Cortés
36	Martí Vives, November, ets,	t.	Ferrán Canyameres

ƒ De grafische kunstenaars

37	Jaume Pla, gravure en aquatint,	t.	Pedro Lain Entralgo
38	Daniel Vazquez Diaz, gravure en droge naald,	t.	Gerardo Diego
39	Benjamin Palencia, ets en droge naald,	t.	Luis Rosales
40	Carlos Ferreira, droge naald,	t.	Carmen Conde
41	Eduardo Vicente, droge naald,	t.	Rafael Morales
42	José Mompou, droge naald,	t.	José Luis Cano
43	José Caballero, droge naald,	t.	Rafael Montesinos
44	Pancho Cossio, droge naald,	t.	Dionisio Ridruejo
45	Rafael Pena, droge naald,	t.	José Hierro
46	Rafael Benet, droge naald,	t.	Flora de la Real Expedición Botánica al Nuevo Reino de Granada.
47	Cristino Mallo, suikeraquatint,	t.	José María Valverde
48	Angel Ferrant, mezzotint,	t.	Alejandro Busuioceanu
49	Pedro Bueno, droge naald,	t.	Dolores Catarineu
50	Benjamin Mustieles, mezzotint,	t.	Alfonso Moreno
51	Carlos Pascual de Lara, ets,	t.	Aurelio Valls
52	Rafael Zabaleta, suikeraquatint,	t.	Vicente Aleixandre
53	José Granyer, ets,	t.	Ramón Pérez de Ayala
54	Alvaro Delgado, droge naald,	t.	José María Caballero Bonald
55	Jaume Pla, gravure,	t.	Blas de Otero
56	Manuel Mampaso, aquatint,	t.	Camilo José de Cela
57	Jean Lecoultré, ets,	t.	Carlos Bousoño
58	Agustín Redondela, ets en vernis mou,	t.	Claudio Rodríguez
59	Pedro Mozos, vernis mou,	t.	José Antonio Muñoz Rojas
60	Francisco Serra, vernis mou en mezzotint,	t.	Susana March
61	Francisco Arias, mezzotint,	t.	José García Nieto

Agustín Redondela

cat. 58

30 bladen uitgevoerd door Mutis voor de Flora de la Real Expedición Botánica al Nuevo Reino de Granada. Uitgegeven door het Instituto de Cultura Hispánica te Madrid, in het kader van het Columbiaans-Spaans Cultureel Accoord.